

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ

Розглядаються ключові терміни та поняття інформаційно-просторового поля держави. Проаналізовані державні нормативно-правові акти, що забезпечують розвиток інформатизації суспільства.

Ключові слова: інформаційні технології, органи державної влади, електронні інформаційні ресурси, державне управління, єдиний інформаційний простір України.

Рассмотрены ключевые термины и понятия информационно-пространственного поля государства. Проанализированы государственные нормативно-правовые акты, обеспечивающие развитие информатизации общества.

Ключевые слова: информационные технологии, органы государственной власти, электронные информационные ресурсы, государственное управление, единое информационное пространство Украины.

Key terms and concepts of information and space field of the state are considered. The state regulations that ensure the development of information society are analyzed.

Key words: information technology, government departments, electronic information resources, governance, integrated information space of Ukraine.

Інформаційний простір є основою соціально-економічного, політичного, культурного розвитку і безпеки України. Ефективний інформаційний простір повинен забезпечити побудову інформаційного суспільства в країні і входження її до світового інформаційного простору. З часу проголошення незалежності (1991) в Україні інформаційний простір почав інтенсивно розвиватися, розширюватися. Він і нині є надто мобільним. За вісім останніх років майже вдвічі збільшилася кількість інформаційних видань, як друкованих, так і електронних, але одним із головних питань є організація, якісне функціонування та ефективний контроль за діяльністю інформаційних ресурсів загальнодержавного значення. Однак слід зазначити, що єдиний український знаковий простір по суті ще не сформований, тому є безліч наукових праць, думок щодо реформування цієї сфери.

Нормативно-правова база інформаційного суспільства викладена в правових актах [5, 11-14]. Перспективи розвитку інформаційного простору, порівняння сучасного стану інформатизації з різними країнами світу наведені в працях: Брижка В. [1], Гаврилова І. [2], Демкової М. [4], Шкарупи В. [17]. Правові аспекти інформаційного простору України розглянуті в працях науковців: Головахи Є. [3], Красноступа Г. [7], Морозова А. [8], Цимбалюка В. [9] та ін.

Мета статті — визначення особливостей формування та перспектив розвитку єдиного інформаційного простору України в контексті розвитку й удосконалення діяльності органів державної влади.

Єдиний інформаційний простір являє собою сукупність баз і банків даних, технологій їх ведення і використання, інформаційно-телекомунікаційних систем та мереж, які функціонують на основі єдиних принципів та правил, що забезпечує інформаційну взаємодію організацій і громадян, а також задоволення їх інформаційних потреб. Іншими словами, єдиний інформаційний простір складається з таких головних компонентів:

- інформаційні ресурси (ІР) — бази і банки даних, усі види архівів, системи депозитаріїв державних ІР, бібліотеки, музейні сховища та ін.;
- інформаційно-телекомунікаційна інфраструктура:
- територіально розподілені державні і корпоративні комп'ютерні мережі, телекомунікаційні мережі і системи спеціального призначення та загального користування, мережі і канали передачі даних, засоби комутації та управління інформаційними потоками;
- інформаційні, комп'ютерні і телекомунікаційні технології — базові, прикладні і забезпечувальні системи, засоби їх реалізації;
- науково-виробничий потенціал у галузях зв'язку, телекомунікацій, інформатики, обчислювальної техніки, поширення і доступу до інформації;
- організаційні структури, зокрема кадри, що забезпечують функціонування і розвиток національної інформаційної інфраструктури;
- ринок інформаційних технологій, засобів зв'язку, інформатизації і телекомунікацій, інформаційних продуктів і послуг;
- система взаємодії інформаційного простору України зі світовими відкритими мережами;
- система забезпечення інформаційного захисту (безпеки);
- система масової інформації;
- система інформаційного законодавства [5, с. 2].

Слід зауважити, що засоби інформаційної взаємодії громадян та організацій, що забезпечують їм доступ до інформаційних ресурсів, оснований на відповідних інформаційних технологіях, наприклад програмно-технічних засобах й організаційно-нормативних документах. Таким чином, інформаційно-телекомунікаційну інфраструктуру утворюють організаційні структури і засоби інформаційної взаємодії.

Характерною ознакою процесу формування єдиного інформаційного простору України є не тільки створення технологій і технологічної структури інформатизації для забезпечення взаємодії виробників інформації та її споживачів, розподіл знань, що накопичені в інформаційних банках даних, але й урахування соціальних, економічних

і політичних аспектів його формування та інтеграції у світовий інформаційний простір. Об'єктивні знання, що зберігаються в інформаційних банках даних, тільки в тому разі можуть стати чинником прогресивних соціально-економічних якісних змін, коли вони знайдуть зацікавленого в них споживача і будуть йому доступні [17, с. 10].

Інформаційна діяльність як сукупність інформаційних процесів у суспільстві визначає економічний потенціал суспільства нарівні з матеріальним виробництвом. Головним політичним і економічним аспектом формування єдиного інформаційного простору України є подолання інформаційного монополізму управлінських і комерційних структур щодо відкритості інформаційних ресурсів — перехід від презумпції закритості інформації до презумпції відкритості інформації на законодавчій та економічній основі. Відомо, що саме інформаційний монополізм може стати головним живильним середовищем бюрократизму, волонтаризму і корупції.

Юридична підтримка відкритості державних інформаційних ресурсів є необхідною передумовою забезпечення інтеграції єдиного інформаційного простору України з європейським і світовим інформаційним простором.

Цілі формування і розвитку єдиного інформаційного простору України передбачають:

- забезпечення прав громадян на інформацію згідно з вимогами Конституції України;
- створення і підтримку необхідного для стабільного розвитку суспільства рівня інформаційного потенціалу;
- узгодженість рішень, які прийняті центральними органами державної влади, обласними державними адміністраціями й органами місцевого самоврядування;
- підвищення рівня правосвідомості громадян через надання їм вільного доступу до правових і нормативних документів, що визначають їх права, обов'язки й можливості;
- надання можливості контролю громадян і громадських організацій за діяльністю центральних і місцевих органів державної влади й органів місцевого самоврядування;
- підвищення ділової і суспільної активності громадян через надання рівної з державними структурами можливості користуватися відкритою науково-технічною, соціально-економічною, суспільно-політичною інформацією, а також інформаційними фондами сфер освіти, культури тощо;
- інтеграція зі світовим інформаційним простором [8].

Інформаційний простір буде ефективним, якщо він стане відкритим для суспільства, що у свою чергу надасть можливість реалізувати узгоджені інтереси громадян, суспільства та держави на комплексній і системній основі. Ефективний інформаційний простір може бути створений і почне розвиватися на основі відповідної державної інформа-

ційної політики, що забезпечить поступове прямування країни до побудови інформаційного суспільства. Цей рух має ґрунтуватися на новітніх інформаційних, комп'ютерних, телекомунікаційних технологіях і технологіях зв'язку, що сприятиме бурхливому розвитку відкритих інформаційних мереж, насамперед Інтернету і надасть принципово нові можливості міжнародного інформаційного обміну на його основі трансформації різноманітних видів людської діяльності. Перспективні інформаційні, комп'ютерні і телекомунікаційні технології посилюють вплив ЗМІ на соціально-політичне й культурне життя людей.

Усі цивілізовані держави розглядають побудову інформаційного простору як основу свого соціально-економічного, політичного і культурного розвитку і здійснюють цілеспрямовану державну інформаційну політику. У розвитку інформаційного простору особливого значення набуває геополітичний чинник. Як суб'єкт геополітики Україна могла б стати природним мостом між Європою і Росією, яка, у свою чергу, пов'язана з країнами Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Для цього необхідно, насамперед, розвивати інформаційну інфраструктуру на всьому Євразійському просторі, що дозволить Україні стати ключовою ланкою світового інформаційного простору.

Формування і розвиток єдиного інформаційного простору України зокрема відповідних державних інформаційних ресурсів — проблема міжгалузева і міжрегіональна. Вона потребує вирішення складних організаційних і техніко-технологічних питань, значних витрат і не може бути вирішена миттєво. При цьому необхідне комплексне врахування соціально-економічних, правових і політичних аспектів інформатизації суспільства, всебічне використання організаційного, технологічного, технічного і нормотворчого досвіду, що набутий у процесі розвитку інформаційних просторів провідних країн світу.

Для вирішення проблеми створення єдиного інформаційного простору необхідно розробити такі економіко-правові засади:

- законодавчі і нормативні акти, що визначають права й обов'язки юридичних і фізичних осіб щодо формування та використання інформаційних ресурсів, засобів їх обробки і доставки;
- економічні регулятори, які забезпечували б стимулювання активного формування і використання інформаційних ресурсів [1, с. 18].

Формування і розвиток єдиного інформаційного простору України передбачають, у першу чергу, забезпечення оперативного доступу до наявних інформаційних ресурсів і проведення роботи щодо їх долучення в єдиний інформаційний простір. Інформаційні ресурси, що знову сформовані, долучаються до єдиного інформаційного простору, мають бути на законній підставі доступні органам державної влади, суб'єктам господарювання і громадянам.

Чинні й ті, що розробляються на цей час, інформаційно-управляючі системи органів державної влади (центральні та місцеві), відомчі й між-

відомчі територіально-розподілені системи і мережі збору, обробки й розподілу інформації можуть слугувати базою впровадження нових інформаційних технологій. Вони мають забезпечити основу формування єдиного інформаційного простору України і гарантувати поєднання нових засобів інформаційних технологій з традиційними засобами поширення інформації та організації доступу до неї: друківаними й електронними ЗМІ, журнальними і книжковими виданнями, бібліотеками й архівами, поштою, телеграфом тощо.

В умовах, коли більшість регіонів України недостатньо оснащені сучасними засобами інформатизації, доцільно організувати систему депозитаріїв державних інформаційних ресурсів (тут термін «депозитарій» застосовується в дещо ширшому сенсі, ніж це прийнято в нормативних документах деяких відомств, що створюють можливість відкритого доступу до інформації традиційними засобами, наприклад, бібліотеками різноманітного типу). Сучасний стан інформаційного простору України перешкоджає рівноправному входженню її до світового інформаційного співсуспільства. Робота щодо розвитку інформаційного простору в провідних країнах світу проводилася і проводиться за ініціативою і під патронажем вищих посадових осіб держави [12].

З урахуванням вищевикладеного може скластися не зовсім правильне враження, що розвиток інформаційного простору стримується недостатнім фінансуванням. Не можна відкидати і цю проблему, але головною є все ж таки інша. Наприклад, у 2005 р. державною контрольно-ревізійною службою проведено державний фінансовий аудит ефективності використання коштів державного бюджету, спрямованих на виконання у бюджетних програм, серед яких і заходи Національної програми інформатизації. Аудитом було встановлено, що, незважаючи на збільшення фінансування проектів інформатизації, бюджетні кошти використовуються неефективно через недосягнення кінцевого результату. Так, не забезпечено виконання більшості планових завдань, рівень забезпечення потреб органів державної влади в закупівлі комп'ютерної техніки не перевищував 30% від необхідного, результат — більше 40% штатних посад потребували сучасних персональних комп'ютерів. Після перевірки було прийнято рішення переглянути Концепцію Національної програми інформатизації щодо відповідності сучасному стану інформатизації в Україні та пріоритетним напрямом її розвитку, на підставі чого ініціювати внесення змін до Закону України «Про Концепцію Національної програми інформатизації».

Нині ця ситуація поліпшилася, але наявності комп'ютерної техніки на робочому місці працівника в органах державної влади та самоврядування недостатньо для взаємодії відділів навіть усередині організації. Взагалі в Україні галузь інформатизації ще не можна визнати задовільною й не тільки через кризові явища в економіці. Рівень інформатизації українського суспільства, порівняно з розвинутими країнами Заходу, становить лише 2-2,5%. Загальна криза та технологічне відставання поставили

в скрутне становище галузі, які працюють над створенням і використанням засобів інформатизації та відповідної елементної бази [4].

Для координації зусиль усіх органів державної влади під час вирішення проблеми формування і розвитку єдиного інформаційного простору України необхідно розробити комплекс організаційних заходів, що мають визначати головні показники і етапи формування й розвитку єдиного інформаційного простору, послідовність розробки законодавчих актів і нормативних документів, зокрема стандартів, що визначають функції і права взаємодії суб'єктів цього простору, котрі стимулюють фізичних та юридичних осіб до активного формування і використання інформаційних ресурсів. Для вирішення цих питань Кабінет Міністрів України щорічно разом із проектом Закону України «Про Державний бюджет України» на наступний рік подає на розгляд Верховної Ради України:

- доповідь про стан інформатизації України;
- завдання Національної програми інформатизації на наступні три роки;
- програма завдань (робіт) з інформатизації на наступний бюджетний рік із визначенням джерел фінансування.

Перелічені документи розробляються Державним комітетом зв'язку та інформатизації України й узгоджуються з Міністерством фінансів, Міністерством економіки і Міністерством юстиції України, що відповідає ст. 9 Закону України «Про Національну програму інформатизації» [5]. Постановою Верховної Ради України від 13 липня 1999 р. прийнято акт «Про затвердження Завдань Національної програми інформатизації на 1999-2001 роки».

У зв'язку з цим слід передбачити комплекс заходів щодо здійснення пропаганди цілей, завдань і можливостей єдиного інформаційного простору, навчання громадян основ інформаційної грамоти. Це активізує, на наш погляд, звернення громадян і суспільства в цілому до інформаційних ресурсів, прискорить розвиток інформаційної інфраструктури країни, впорядкує ринок інформаційних ресурсів, технологій і послуг. Цей комплекс заходів має передбачати поєднання інформаційних просторів регіональних центрів з інформаційними системами центральних органів державної влади і бути основою формування інформаційної взаємодії країн СНД [3].

Таким чином, державна політика формування і розвитку єдиного інформаційного простору України має реалізовуватися з урахуванням інтересів центральних та місцевих органів влади, юридичних і фізичних осіб, зважати на можливості міжнародного співробітництва у сфері інформаційної технології, продуктів і послуг, реальні можливості вітчизняної інформаційної індустрії в умовах ринкової економіки. Безумовно, інформаційні технології займають провідну роль у розвитку держави в цілому. Тому пріоритетними завданнями будь-якої сучасної держави є вдосконалення та розвиток сфери інформатизації суспільства.

Перспективами подальших досліджень може бути вивчення методів конкретної взаємодії державних органів і громадян, наприклад, завдяки створенню електронної громадської приймальні.

Список літератури

1. Вступ до інформаційної культури та інформаційного права : моногр. / Брижко В. М., Тавловський В.Д., Калюжний Р. А. та ін. ; за ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного. — Ужгород: ІВА, 2003. — 240 с.
2. Гаврилов І. Розвиток інформаційного простору: нові можливості, нові загрози / І. Гаврилов // Національна безпека і оборона. — 2001. — №1. — С. 77-79.
3. Головаха Є. Україна та Європа: результати міжнародного порівняльного дослідження / Є. Головаха, А. Горбачик, Н. Паніна. — К. : Інститут соціології НАН України, 2006. — 142 с.
4. Демкова М. Інформаційне право: стан та перспективи розвитку в Україні / М. Демкова // Право України. — 2004. — № 5. — С. 170–178.
5. Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1998, № 27-28, ст.182
6. Інформаційна культура: навч. посіб. / Цимбалюк В.С., Новицька Н.Б. та ін. ; за заг. ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного. — Ірпінь, НУДПС України, 2007. — 254 с.
7. Красноступ Г. Організаційно-правові аспекти необхідності реформування сучасного інформаційного законодавства / Г. Красноступ // Право України. — 2005. — № 9. — С. 81-82.
8. Морозов А. Організаційні та правові засади створення національного інформаційного простору / А. Морозов, В. Косолапов, В. Ковтун та ін. // Наука та наукознавство. — 2000. — №3. — С.136–142.
9. Основи інформаційного права України : навч. посіб. / Цимбалюк В. С., Павловський В. Д., Грищенко В. В., та ін. ; за ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного та П. В. Мельника. — К. : Знання, 2004. — 274 с.
10. Почепцов Г. Г. Теория и практика коммуникации / Г. Г. Почепцов. — М. : Центр, 1998. — 352 с.
11. Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи «Електронний Уряд»: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 р. // Офіційний Вісник України. — 2003. — № 9. — С. 378.
12. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — №48. — С. 650
13. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 20 — 21. — С. 190.
14. Про телекомунікації: Закон України від 18 листопада 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 12. — С. 155.
15. Соснін О. Передумови формування в Україні інформаційного права / О. Соснін // Право України — 2005. — № 11. — С. 99-103.
16. Цимбалюк В. Інформаційне право: визначення сутності та змісту як комплексної галузі права // Правова інформатика. — 2005. — № 2 (6). — С. 14-23.
17. Шкарупа В. Питання щодо проблеми з'ясування сутності інформації та інформаційного простору як нових чинників суспільних правовідносин / В. Шкарупа // Правова інформатика. — 2005. — №2(6). — С. 93-96.

Надійшла до редколегії 29.12.2010 р.